

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри права Українського державного університету імені Михайла Драгоманова **МАКАРОВОЇ Олени Василівни** на дисертаційне дослідження **БАГРІЯ Юрія Михайловича** на тему: «Концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності», подане на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», галузь знань 081 «Право»

Актуальність теми та її зв'язок із науковими програмами

Актуальність дисертаційного дослідження Багрія Юрія Михайловича зумовлена необхідністю поглибленого теоретико-правового осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції в умовах сучасних викликів державотворення, правового реформування, європейської інтеграції та захисту національної ідентичності. У час повномасштабної збройної агресії проти України питання правової традиції набуває не лише академічного, а й світоглядного, ціннісного та безпекового значення, оскільки саме право, наповнене моральним змістом, здатне виступати чинником консолідації суспільства, утвердження справедливості та зміцнення демократичної державності.

Автор слушно виходить із того, що правова система не може розглядатися лише як сукупність формальних нормативних приписів. Її життєздатність залежить від морально-етичного підґрунтя, гуманістичного змісту, здатності захищати людину, її гідність, свободу та природні права. У цьому контексті звернення до української правової традиції, зокрема до феномену моралізованого права, звичаєвого права, козацького права, правових ідей українських мислителів ХІХ – початку ХХ століття, є науково виправданим і суспільно значущим.

Важливо, що дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної програми кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації 0111U007821). Тематика дисертації безпосередньо корелює з проблемами правового розвитку України, формуванням правової культури, утвердженням верховенства права та подоланням наслідків легістського, репресивного і державоцентричного мислення.

Отже, обрана тема є актуальною, своєчасною та перспективною для сучасної теорії держави і права, філософії права, історії українського права та правової реформи в Україні.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Дисертація Багрія Ю. М. відзначається належним рівнем наукової новизни, оскільки в ній здійснено комплексне концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції крізь призму типів раціональності.

Автор не обмежується описом історико-правових явищ, а пропонує цілісну теоретико-правову модель, у межах якої мораль і право розглядаються як взаємопов'язані духовно-ціннісні феномени, що визначали особливості українського правового розвитку.

До найбільш вагомих положень наукової новизни слід віднести обґрунтування того, що дослідження взаємозалежності моралі та права в українській традиції можливе насамперед на засадах природно-правової доктрини, оскільки легістська парадигма відриває право від культури, моралі та духовності. У роботі переконливо доведено, що право поза моральним змістом втрачає свою онтологічну сутність і перетворюється на інструмент формального владного примусу.

Особливої уваги заслуговує теза автора про те, що українська правова традиція історично формувалася під впливом гуманістичного, людиномірного типу раціональності. Це дозволило дисертанту показати принципову відмінність українського морально-правового мислення від російського догматично-репресивного раціоналізму, зорієнтованого на самодержавний закон, державоцентризм і підпорядкування особи владі.

Науково продуктивним є також розкриття специфіки козацького права як форми юридизованої моралі, що розвивалася на засадах демократії, гуманізму, честі, гідності, справедливості та спільного блага. Автор аргументовано показує, що українське загальне право та право справедливості були не другорядними історичними феноменами, а важливими проявами європейського рівня правової культури українського народу.

Значущими є положення про сучасну правову кризу в Україні, пов'язану з домінуванням надмірно прагматизованого, раціоністського мислення, послабленням морально-етичних засад правового життя та появою неправових законів. У цьому аспекті дисертант пропонує бачення правової реформи як переходу до юснатуралістичного, гуманістичного розуміння права, в якому верховенство права неможливе без моральної основи.

Таким чином, наукова новизна дисертації є достатньо виразною, логічно пов'язаною з метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та підтверджує самостійний внесок автора у розвиток теоретико-правової науки.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні наукових уявлень про природу права, його морально-етичну основу, особливості української правової традиції та роль типів раціональності у правовому розвитку. Робота має міждисциплінарний характер, оскільки поєднує інструментарій теорії права, філософії права, історії права, культурології, аксіології та антропології права.

Дисертант розкриває право не лише як нормативну систему, а як форму буття моральних норм у соціальному просторі. Такий підхід має важливе значення для сучасної української юриспруденції, оскільки дозволяє критично

переосмислити спадщину юридичного позитивізму, формалізму та законницької доктрини, що тривалий час деформували правосвідомість і практику правозастосування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в нормотворчій, правозастосовній, освітній та науковій діяльності. Положення дисертації можуть бути застосовані під час розроблення концептуальних засад правової реформи, формування гуманістичної правової політики, удосконалення правничої освіти, підготовки навчальних курсів з теорії держави і права, філософії права, історії українського права, правової культури та правової ідентичності.

Результати дослідження також можуть бути корисними для формування правової культури майбутніх юристів, державних службовців, представників органів публічної влади, оскільки акцентують увагу на тому, що законність без справедливості, гідності, добросовісності та моральної відповідальності не забезпечує повноцінного функціонування правової держави.

Ступінь науковості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що її основні положення, висновки та рекомендації є науково обґрунтованими, методологічно виваженими та логічно послідовними. Автор коректно визначив об'єкт дослідження - національну правову традицію як фундаментальну засаду правового розвитку українського народу та основу його правової ідентифікації, а також предмет - концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності.

Методологічна база дослідження є достатньо широкою та відповідає складності заявленої проблематики. У роботі використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, системності, структурно-функціональний метод, а також філософсько-правові та спеціально-юридичні підходи: природно-правовий, антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, історико-правовий, формально-догматичний, синергетичний тощо. Така методологічна багатомірність дозволила авторові розглянути право як соціокультурний, духовний і нормативний феномен.

Достовірність результатів підтверджується широкою джерельною базою, яка охоплює праці українських і зарубіжних дослідників з теорії права, філософії права, історії українського права, природно-правової доктрини, правової традиції та правової культури. Висновки дисертації випливають із проведеного аналізу, мають внутрішню логіку й узгоджуються із загальною концепцією роботи.

Позитивної оцінки заслуговує апробація результатів дослідження на наукових заходах, зокрема міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також наявність публікацій за темою дисертації. Це свідчить про належну представленість основних положень роботи у фаховому науковому середовищі.

Дискусійні положення та зауваження

Попри загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, до роботи Багрія Ю. М. можна висловити окремі зауваження та побажання, які мають рекомендаційний характер і не знижують її наукової цінності.

По-перше, у дисертації значну увагу приділено протиставленню української природно-правової традиції та російської законницької, державоцентричної моделі. Водночас окремі положення цього порівняння могли б бути доповнені ширшим аналізом інших європейських правових традицій, що дозволило б ще виразніше показати місце української правової культури в загальноєвропейському контексті.

По-друге, автор переконливо обґрунтовує необхідність переходу до юснатуралістичного, гуманістичного розуміння права у сучасних реформаційних процесах. Разом із тим, доцільно було б детальніше конкретизувати практичні механізми впровадження цієї ідеї у сфері нормотворчості, правозастосування та правничої освіти.

По-третє, у роботі порушено важливу проблему неправових законів та моральної деградації правової системи. Цей аспект міг би бути посилений аналізом сучасної судової практики або окремих прикладів правозастосування, де особливо помітною є напруга між формальною законністю і вимогами справедливості.

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Вони радше окреслюють перспективи подальшого наукового пошуку та можливого розвитку запропонованої автором концепції.

Відповідність дисертації вимогам, що пред'являються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація Багрія Юрія Михайловича «Концептуальне осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності» є завершеною, самостійною кваліфікаційною науковою працею, що має чітку структуру, логічну побудову, належне теоретико-методологічне підґрунтя та обґрунтовані висновки.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та завданням. У першому розділі розкрито ступінь наукового опрацювання проблеми та методологічні засади дослідження. У другому розділі досліджено морально-правовий континуум як культурно-цивілізаційний феномен. У третьому розділі проаналізовано українську правову традицію від доби України-Русі до новітньої епохи, зокрема особливості взаємозалежності права та морально-етичного виміру буття.

Зміст дисертації свідчить про здатність автора до самостійного наукового пошуку, критичного аналізу джерел, формулювання авторських теоретичних положень і висновків. Робота відповідає вимогам академічної доброчесності, має належну джерельну базу, а її результати апробовано у наукових публікаціях і виступах на конференціях.

Отже, дисертація відповідає вимогам, що пред'являються до наукових кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Багрія Юрія Михайловича є актуальною, самостійною, завершеною та концептуально цілісною науковою працею, в якій здійснено теоретико-правове осмислення співвідношення моралі та права в українській правовій традиції з позицій типів раціональності.

Автор переконливо доводить, що українська правова традиція має глибоке морально-етичне підґрунтя, а право в його справжньому змісті не може бути відокремлене від справедливості, людської гідності, свободи, совісті, добросовісності та спільного блага. Запропонована концепція юридизованої моралі та моралізованого права має істотне значення для осмислення сучасних правових реформ в Україні.

Результати дослідження характеризуються науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю, належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Дисертація відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії, а її автор – Багрій Юрій Михайлович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

